

STABLO OBRASLO BRŠLJANOM

U SPOMEN DRAGANA GAŽIJA, 1930-1983.

Očividnije nego bilo gdje drugdje, vidim kako se u slikarstvu DRAGANA GAŽIJA (Hlebine, 1930. - 1983.) održava i preobražava stari antejski mit. Antej, znano je, dobivao bi i obnavljao svoju snagu u dodiru sa zemljom. Na njoj je bio neranjiv i nepobjediv, kao što i priliči sinu boginje Geje. I dok se umjetnici današnjice, većinom, "zubima hvataju za zrak", tražeći eter, prazninu u kojoj ključaju ideje, ili rone za neuhvatljivim u materične i podsvijesne dubine, mjesečastu vodu, nekoliko je Antejevih duhovnih srodnika izgradilo svoj **zemaljski znak**, upisavši ga, topografski, na gornjohrvatski podravski zemljovid.

Gaži je, u jednom razgovoru, posve jednostavno sažeo prirodu toga odnosa: "**Kad bih prestao obrađivati zemlju, bio bih mrtav čovjek**". Tražio je doslovan, fizički dodir sa zemljom; istodobno, nikada je nije puštao iz vida, okrećući se krajoliku kad god bi sjeo za papir ili za staklo. Narisao je možda najljepše pejzažne cikluse u hrvatskoj naivnoj umjetnosti, obogativši neke od njih znakovitim unutrašnjim simbolom: stablom obraslim bršljanom.

Ta suptilna alegorija, bolno jasna u poruci, i tako primjerena astrološkom znaku Raka, Gažijevom znaku, njegov je točan piktogram. Čovjek, na raskrižju putova, usred pustopoljine, šiban zlopogodama, pržen suncem i natapan milosrdnim kišama, utječe se božanskoj zaštiti, koju žilava peteljka i zimzeleni list oličavaju.

Bršljan grli stablo, ne guši ga i ne ispija sokove. U metafori, on stoji na njemu kao svečan ures, runo, ljeskava gmazova koža. On prevodi strujanje vjetra u šušlav govor uspavanke, u elegijsko razlistavanje rječnika mrtvih jezika nad utihlom ravnicom.

I stvarno: slika iz 1973. godine naslovljena je "Vjetar u zimi". Naslikana deset godina prije umjetnikove smrti, prikazuje čitav obujam njegova majstorstva: umještost kompozicije, kristalnu prozračnost atmosfere, u koju se utapaju sela i šumarci, dosežući konačni rub: tajnu, dubinu i muk. Ili možda, ovdje spada i magloviti navod iz Gažijeva iskaza o vlastitoj estetici: "**Mora se zagledati i u onaj posljednji cilj, a to je grozna smrt**".

KRISTALNA SVJETLOST ZIME

Gaži je, po mnogočemu, predodređeni slikar zime, koju vidi kao "**mrtvaca zatvorenih očiju**". Pa ipak, to je rijetko baš jeseninovo "snježno polje, bijele mjesečine sjaj", a češće panoramski prikazi snjegom zasutih zaselaka, s rastarabljenim dvorištima i utrtim puteljcima, na kojima će se sresti ljudi

Dragan Gazi, samouki slikar iz Hlebina

u razgovoru, korpari, drvosječe, djed i unuk, sajmišna gomila, ili konj u trku, sav zažaren od punokrvne snage.

Mnogo osušena bilja: paprati, bazge, čička, božikovine, čvornate loze i grmova, dinamizira zimske prizore, a osobito su ljupki lokalni pikturalni naglasci: narančaste bundeve u trapu, crvenkastožut vrbin pleter, šafranska fasada hlebinske crkve, mrka šindra na krovu. Poneki prizori varirani su s promijenjenim vidnim kutom, no zasigurno je uvijek drugačiji nebeski fon, razrađen u nijansama od plavila za rublje do tirkiznoga, sumpornozelenoga, tamnoljubičastoga i grimiznoga.

Sjetimo se: samo su veliki melankoličari pokazivali takvu osjetljivost za zračne i nebeske fenomene i promjene, pak je prvi esej o klimatologiji i napisao vlač. Robert Burton, autor čuvene

Dragan Gaži: Berba kukuruza (1975), ulje na pleksiglasu 95x145 cm, vl. Galerija Hlebine

"Anatomije melankonije", naslovivši ga *"Digresija o zraku"*. Mnogo je takvih digresija načinio i Gaži, potičući pjesnika u sebi da dozove kristalnu svjetlost zime, koja se poput aureole rasipa zemljom, čisteći je od "nečistoće stvarnosti". Tek takva, blagdanski bijela pokrajina, nad kojom je snijeg ponovio iscjeliteljski obred tišine, bit će spremna za otvaranje solsticijalnih vrata i trijumfalni dolazak Krista Kralja. A svako je pitomo, uredno seoce na slici - treba li kazati - po jedan potencijalni Betlehem.

Zbog toga će nas Gažijeve zime uvijek obaviti atmosferom mira i supregnuta očekivanja. Na rubu točna, realističnog diktata, postoji rafinirani poetski nadopis, u kome ćemo očitati umjetnikovu neprijepornu razlikovnu zasebnost.

RASLINJE I ŽIVOTINJE

Nije pogriješio onaj, tko je prvi nazvao Gažija "portretistom pejzaža". Valja dometnuti: on se višekratno dokazivao i kao "portretist stabala". Imao je neobično razvijen osjećaj za njihovu različitost. Priznavao im je pojedinačnost, karakter: **"Svudje drugo drvo, drugi svijet"**.

Ne težeći tipiziranim rješenjima (u podravskoj se naivi uvriježio običaj slikanja "vlastita drveća"), risao je vrbe, joha i bagreme, hrastove i divlji kesten. Rijetko će, međutim, narisati bogatu, sjenovitu krošnju. Kao da ga ne zanima bujnost, već stroga geometrija, temeljni oris. Ta gola, okljaštrena stabla, stari čuvari predjela (postavljeni s lijeve i desne strane slike), ili pak granate bukve, pune ožiljaka i okljaštenih izdanaka, veterani su iz mnogih bitaka s podivljalim elementima.

Shvaćajući život kao neprekidnu, surovu borbu, slikar je i na raslinju tražio znakove njegovih kandži. Već antologijska slika "Žetva u šumi" (1967.) sa divovskim stablima čiji granati šiljci probijaju mrke oblake, spada u ponajbolje ilustracije primjera.

Naglašena Gažijeva duševnost doći će do izražaja i u prisnom, suživljenom odnosu sa svim Božjim stvorenjima. "Drvo i životinja lijepi su kao i čovjek", konstatira on, i ostavlja nam svoju plemenitu "ergelu", na čijem je čelu crveni konj sa slike "Požar" (1972.). Iako je i sam dijelom prizora, u čijoj pozadini gori ognjem zahvaćen krov neke kuće, ovaj konj, crven kao sam duh plemena, simbolizira i divlje, neukrotive nagone, koji prijete da unište plodove čovjekove muke: uređen dom, njivu zrele pšenice.

No, dakako, Gažijevi su konji prije svega pohvala snazi, ljepoti i vitalnosti, u smislu kako nas poučava Riječnik simbola: "Konj jest u biti **očitovanje**: on je život i stalnost u nestalnosti života i smrti.

Hrvatska animalistika na značajnom je dobitku po prinosu Dragana Gažija. U poeziji, ponikloj na podravskim prostorima, jedino bi **Miškina** mogao stajati kao pandan kistu, koji s toliko pomnje opisuje seljačko blago: kravicu, konja, ždrijebe. Ta pomnja dolazi iz podudarnosti mentalnih sklopova i podjednako bolnih proživljavanja oskudice, bolesti i smrti u životima dvojice umjetnika.

U temeljima Gažijeve etike stajalo je čovjekoljublje i milosrđe, što će postepeno, u procesu zrenja, proširiti do sinergijskog i sinestetičkog univerzalizma. Pojam bića usklađenog s okolinom, na djelatan se način ostvario u Gažijevoj osobi i umjetnosti. U tom, korjenskom smislu (re - ligo) slobodni smo shvatiti je kao religioznu umjetnost: jer ponovo veže prirodu, čovjeka i Boga u nerazdruživ spoj.

OTRGNUTO OD ZABORAVA

"Nisam sanjar, ljude ne izmišljam, nego slikam žive ljude iz Hlebina, njihova lica, ruke, život".

Tako je, u jednom razgovoru, Gaži uznastojao odrediti svoju "kosu" poziciju spram ostalih, već potvrđenih veličina Hlebinske škole. Intuitivno, označio je načvršću jezgru svog opusa, jer će i najstroži odabir naivističke klasike uvijek sadržavati poneki od njegovih likova: Filipa, Oršu, Staru Vilmu, Gabajevoga starca.

Uspio je u konačnoj nakani: da spasi od zaborava bezimene, male ljude, preko čijih bi sudbina i oblička prešla zahuktala kolesa jedne hektičke civilizacije, koja galopira svome kraju, zgrčući novac, gušeći se u krvi i intrigama, zagađujući i razarajući sve, čega se dotakne.

On je risao lica (stvorenja na priliku Božju), ruke (znak raspoznavanja, prijenosa, kontakata, vizije, spoznaje), i život, koji je svakom od njih podaren, da bi mu sami otkrili svrhu. Lice i ruke dijelovi su jedinstvene mape, s koje čitač znakova može sastaviti cjelovit životopis osobe. Gaži je u tome uspio. Po općem priznanju, dovinuo se do majstorstava u psihološkom portretu. Štoviše, jednom je već znamenitom selu dao više od pejzažnog ili graditeljskog identiteta: ljudska oblička i ljudske oči, za koje je još Van Gogh ustvrdio da su "zanimljivije od katedrala, te ih je vrednije slikati".

Ljudi, kojima su bore i žuljevi jedina odlička, a smrt doslovce pravi počinak, u hirovitoj igri (umjetničke) sudbine, stajat će jednog dana u muzeju uz plavokrvene prinčeve i kontese, namjesnike i poglavare, lučonoše znanja i prevratnike povijesti. Kakav radostan prizor za moje srce! Ono je, da naglasim, stalno na Oršinoj i Filipovoj strani! Kao što je, čast mi je potvrditi, bilo i Draganovo, do posljednjeg otkucaja.

1993.